



KAPITEL 12 / CHAPTER 12 ¹²

LOCAL STUDY AS A MEANS OF FORMING THE ENVIRONMENTAL CULTURE OF PRESCHOOL STUDENTS

DOI: 10.30890/2709-2313.2025-36-01-034

Важливим фактором впливу на дітей є систематична, цілеспрямована виховна робота, в якій особливе місце займає краєзнавство. Видатні вчені-педагоги саме в краєзнавстві вбачали могутнє джерело знань та засіб формування вищих моральних почуттів дитини.

Дослідник освітнього процесу А. Симонович відзначає, що краєзнавство – систематизований ряд бесід, прогулянок і спостережень, попередньо добре продуманих вихователями, які ведуть до свідомого ознайомлення з Батьківщиною і готують дитину до дальшого розуміння географії, космографії і астрономії. Педагог вважає, що краєзнавство дає дитині досвід з життя, який робить знання повністю застосованими до життя, навчає дитину вимірювати відносну величину предметів, спочатку найближчих, потім і віддалених.

Є.Водовозова вважає, що при краєзнавчому вихованні завжди слід дотримуватись таких педагогічних принципів: іти від більш близького до більш віддаленого, від простого до складного, від пізнання предметів, що сприймаються на дотик, тобто від конкретного до абстрактних понять, або до абстрактного.

Л.Шлегер велику увагу приділяла засобам, які б служили для задоволення запитів дітей в процесі краєзнавчого виховання. Весь матеріал, який може використати вихователь, вона ділить на дві групи:

- матеріал, що сприймається на дотик;
- матеріал, суто духовний, до якого відносять бесіди, розповіді казок, читання, музику, ритмічні рухи.

Е. Тіхєєва важливе значення надавала природі як фактору виховання почуттів дитини, що дітей слід виховувати, вчити, вирощувати серед природи і

¹²Authors: Zbroy V.

Number of characters: 17930

Author's sheets: 0,45



за допомогою природи.

Вихованню дітей природою як одному з основоположних компонентів краєзнавчої роботи, велику увагу приділяв В.Сухомлинський. Він вважав, що природа входить в життя дитини з її найпершим відчуттям, природа стає неї безпосереднім мірилом цінностей, естетичних і духовних багатств.

З.Виноградова велику увагу приділяла вихованню в дітей позитивного відношення до природи – як складової частини краєзнавства. Вона вважала, що знання, які дають дітям дошкільного віку про природу, можна умовно поділити на дві групи – світ флори і фауни /починаючи з назв, характерних ознак і про можливі форми взаємодії людини і природи, способах допомоги, захисту, охорони.

А.Симонович писала, що краєзнавство не слід розуміти так, ніби воно просто знайомить дитину з усім навколишнім. Краєзнавство вибирає лише ті предмети з життя людей і ті явища, які можуть дати дитині певні моральні розумові сили. Вихователь, спираючись на багатий конкретний матеріал, який дає знання про навколишнє середовище, допомагає дітям засвоїти процес пізнання природи і життя своєї держави, краю, міста селища, села.

Вся краєзнавча робота в дошкільному закладі повинна бути тісно пов'язана із спостереженням, екскурсіями і сприяти розвиткові спостережливості, вдумливого ставлення до явищ природи і суспільного життя, вчити правильно оцінювати діяльність людей, уважно ставитись до навколишнього середовища.

Починаючи роботу з краєзнавства, вихователь повинен перш за все сам добре знати природні, культурні, соціальні й економічні особливості краю. Необхідно особливо виділити ознаки, які характерні лише для даної місцевості, доступно показати зв'язок рідних місць з усією країною. Роботу з краєзнавства необхідно планувати так, щоб кожний вихованець пройнявся славою свого міста (села), відчув свою причетність до життя, справ дорослих. У відповідності до програм виховання дітей і з урахуванням місцевих умов вихователь повинен планувати весь краєзнавчий матеріал рівномірно в часі, щоб діти протягом року засвоїли знання поступово, у визначеній системі.



Тематичне планування сприяє ефективному засвоєнню дошкільниками знань про свою країну, рідний край, допомагає їм встановлювати зв'язок між явищами і подіями, а також, що не менш важливо, сприяє вихованню вищих моральних почуттів.

В процесі роботи з патріотичного виховання дітей розв'язується завдання і естетичного виховання. Емоційно сприймати навколишнє дітям допомагають яскраве, живе слово, музика, зображувальна діяльність. Слухаючи пісні й вірші про Батьківщину, про працю, природу рідної країни, діти можуть радіти або сумувати, відчувати себе причетними до того, що діється навкруги. Мистецтво допомагає сприймати те, що неможливо безпосередньо спостерігати в навколишньому світі, а також по-новому уявляти те, що добре відомо; воно розвиває і виховує вищі почуття.

Під час екскурсії до лісу, поле, до річки вчитель вчить дітей бачити красу навколишньої природи, бережно до неї ставитись. Так розв'язуються не лише пізнавальні, естетичні але й моральні завдання.

Навколишній світ збагачує і стимулює дитячу художню творчість. Діти з насолодою малюють свята і рідну природу, будівництво і збір урожаю. Чим цікавіше педагог організує спостереження, тим змістовнішою стає дитяча творчість. Отже, формування у дітей дошкільного віку любові до держави, свого краю полягає перш за все в необхідності логічного взаємозв'язку різних сторін цього процесу, а також взаємозв'язку різних засобів і методів виховання.

Аналізуючи краєзнавчий матеріал, який розміщено у програмах, роблячи порівняльний аналіз ми прийшли до висновку:

- в програмах закладено фундамент світобачення дитини, її поведінка, ставлення до навколишнього, екологічне спрямування;
- введення до програм екологічних розділів сприяє цілісному уявленню про навколишній світ, підготовці до виховання пізнавальних і практичних завдань у різноманітних життєвих ситуаціях;
- ознайомлення з навколишнім спрямоване на усвідомлення дитиною себе і свого найближчого оточення;



- світ дорослих відкривається для дітей їхніми реальними стосунками, ставленням до нього;
- розширення кола уявлень про культурні традиції українського народу (мистецькі, трудові, родинно-побутові), ознайомлення з якими сприяє початкам розвитку краєзнавчої роботи в дитячому садку;
- простежується екологічне спрямування програмового матеріалу;
- всі знання систематизують і направляють на оволодіння практичними вміннями і навичками створення умов для життя живих істот;
- конкретизовано завдання формування елементів культури трудової діяльності, основ позитивного ставлення до праці.

Використання екологічного матеріалу допомагає на практиці визначити *принципи його систематизації* на основі яких можна ефективно розв'язувати завдання по вивченню основних понять краєзнавства:

- принцип концентричності;
- принцип послідовності;
- принцип від простого до складного, поетапного формування понять;
- принцип здійснення зв'язку з об'єктами і явищами навколишньої дійсності;
- принцип забезпечення емоційності, перетворення почуттів у вчинки, діяльність;
- принцип активності і самостійності дітей.

На заняттях діти одержують знання про свій край, про події, які проходять в країні. Оскільки основна мета повідомлення знань – формування визначеного відношення до суспільного життя, виховання патріотичних почуттів, вихователів необхідно продумати форму, структуру заняття, засоби і методи, які б дозволили реалізувати поставлені завдання, він повинен подумати про використання спеціальних прийомів, які підвищують пізнавальну діяльність і емоційне навантаження кожного заняття.

Важливо, щоб діти сприймаючи матеріал, активно думали. Цьому допомагають такі прийоми, як порівняння, запитання, індивідуальні завдання,



звернення до досвіду дитини, пропозиція задати питання один одному і вихователеві, ігрові прийоми.

Використання на заняттях ігрових прийомів важливе одночасно і для підвищення пізнавальної активності дітей, і для створення відповідної атмосфери заняття. Ігри-вправи добре проводити при закріпленні нового матеріалу, вони легко сприймаються дітьми і часто переносять дітей у повсякденне життя.

Корисно включати в заняття дидактичні ігри. Наприклад, гра «Магазин сувенірів» проводиться для засвоєння знань дітей про різні види українського декоративного мистецтва, ігрова дія – купівля сувеніру. Пре цьому дитина повинна визначити до якого виду мистецтва належить сувенір, з якого матеріалу виготовлений, які його особливості, лише тоді їй продадуть вибрану річ.

Якщо ж дітей знайомлять з національними костюмами України, то для закріплення знань вихователь може провести таку гру: пропонується визначити, якій області належить даний костюм, сказати з яких предметів він складається, які його особливості, що представляє собою головний убір, який колір переважає. Дитина, яка правильно відповіла нагороджується медаллю «Переможець».

Емоційна атмосфера на заняттях відіграє важливу роль у формуванні почуттів дітей. Багато залежить від того, як вихователь починає оповідання, вірш, якими словами, з якою інтонацією розповідає. Щирість почуттів дорослого обов'язково передається і вихованцям.

При ознайомленні дошкільників з явищами суспільного життя важливу роль відіграють заняття з зображувальної діяльності, так як в ліпленні, малюванні, аплікації діти відображають свої враження від навколишньої дійсності. Такі заняття, звичайно, викликають труднощі у багатьох дітей, оскільки перед ними стоять складні завдання (передати рух, взаємодію предметів, їх просторове розміщення). Але педагогічна цінність безсумнівна: моральне виховання здійснюється при обранні теми і через організацію заняття. Теми можуть бути різні, але вони обов'язково повинні бути співзвучні з тими



знаннями, які діти отримують на інших заняттях.

Важливим для виховання вищих почуттів є зв'язок занять з музики і з ознайомлення з навколишнім. На музичних заняттях діти слухають музику різних регіонів України, співають пісні про рідний край, працю, природу, свята. Співи та слухання музики можуть бути і частиною заняття, на якому читається художній твір, розглядається картина тощо.

Особливу увагу слід звернути і на форму проведення занять. Вона повинна змінюватись в залежності від мети і програмового змісту. Періодично на протязі року проводяться підсумкові заняття, на яких вихователь виявляє як діти засвоїли ту чи іншу тему, чи з'явилося у них активне відношення до подій.

Для перевірки знань і виявлення відношення дітей до конкретної події або явища слід широко використовувати зображувальну діяльність вихованців. Так, проводячи підсумкове заняття на тему: "Природа нашої країни", в старшій групі можна запропонувати дітям фарби, олівці, пластилін, щоб, вибравши той момент, який найбільше підходить для втілення її задуму, кожен міг зобразити ліс або річку, озеро, пейзаж.

Така форма роботи носить творчий характер, цікава для дітей і дає можливість вихователеві виявити рівень знань дітей, формує в них відношення до явищ суспільного життя.

Екскурсія – це заняття, під час якого діти ознайомлюються з краєзнавчим матеріалом у лісі, у полі, на луках, біля річки, в саду. Екскурсії проходять у спеціально відведені години.

При ознайомленні дітей з рідним містом, селом доцільно проводити *цільові прогулянки*. Цікавими та корисними для дітей будуть прогулянки на теми: «Святова вулиця», «Новий сквер», «Відправлення листа друзям».

Ігри, так як і заняття сприяють розв'язанню завдань з формування уявлень про рідний край. Гра, яка проводиться з дітьми після спостереження за трудовим процесом, а також під впливом художнього твору, що сподобався, або сюжетного малювання, може перерости в цікаву довготривалу гру, в якій діти застосовують знання і вже набутий життєвий досвід. Завдання вихователя –



підтримати інтерес до такої гри, спрямувати і самому взяти участь в грі.

Одним із основних способів, який стимулює довготривалі колективні ігри, є вміло проведена бесіда вихователя з дітьми. Бесідою можна підвести дітей до розподілу ролей, функцій між гравцями. Через бесіду і проходить обмін думками про проведену гру, яку необхідно продовжити. Але вихователь не повинен переслідувати мету – залучити всіх дітей до визначеної гри, і це повністю закономірно, бо в одних дітей викликала інтерес минула гра, в інших сьогоднішня, а в частини інтереси не зовсім сформувались і бесіда не викликала бажання гратись. Цим дітям вчитель запропонує інший сюжет. Такий прийом паралельних сюжетів цілком себе виправдав.

Великий інтерес викликають у дітей ігри у «поїзди» та «мандрівки». Вихователь повинен включатись у такі подорожі, однак не забирати ініціативи в дітей. Його допомога полягає в підборі ролей, обговоренні з дітьми змісту, сюжету гри.

Однією з головних умов виховання дітей на краєзнавчому матеріалі є прилучення їх до *трудової діяльності*. Любов до Батьківщини стане справжнім глибоким почуттям, коли вона виражатиметься не лише в словах, але і в бажанні, в потребі працювати на благо своєї країни, бережно відноситись до її багатств. Самостійна трудова діяльність надзвичайно важлива для виховання громадянина. Праця дошкільника невелика і нескладна, але необхідна для формування особистості. Необхідно заохочувати самостійну трудову діяльність дітей, в основі якої лежить бажання зробити щось корисне для групи, дитячого садка, міста.

Вихователь вчить дітей радіти праці на загальне благо, прищеплює їм почуття відповідальності і вимагає від них чіткого виконання доручень, привчає самостійно помічати і усувати недоліки, не надіятись на те, що його роботу зробить дорослий. Звичайно, дорослі допоможуть, тактовно підкажуть, що ще необхідно зробити і як, але при цьому вони повинні спілкуватися, щоб не знизилась активність та ініціатива самих дітей. Дієвими засобами такого виховання є похвала, подяка. Періодично необхідно обговорювати з дітьми, як



виконується доручення, чи всі відповідально відносяться до справи, разом подумати, як допомогти тому, хто поки що недостатньо активний і безвідповідально відноситься до загальної справи.

За програмою в дошкільному закладі здійснюється ознайомлення дошкільників з українським декоративно-прикладним мистецтвом. Уже діти молодшої та середньої груп вчать малювати елементи українського орнаменту, помічаючи типові поєднання кольорів, традиційне розміщення деталей. У старших дошкільників особливого значення набуває формування естетичного ставлення до творів мистецтва. Їм розкривають характерні особливості різних видів українського декоративного розпису: на папері та дереві (петриківського), на кераміці (опішнянського, косівського), вчать розрізняти і співставляти їх, самостійно складати узори за народними мотивами, застосовуючи різноманітні зображувальні засоби.

Дошкільників навчають декоративного ліплення на зразках української кераміки. Витвори умільців розповідають про природу рідного краю, традиції місцевого населення, його уявлення про образність і красу. Перші яскраві уявлення пробуджують в дитячих серцях інтерес до національної культури, що сприяє вихованню патріотичних почуттів, залучає до світу прекрасного.

Мудрість поколінь, втілена в усій народній творчості – головній скарбниці загальнолюдської моралі, має стати першоосновою виховання дітей.

Серед розмаїття фольклорних жанрів чільне місце посідає пісня. Саме колискові пісні мають стати першою сходинкою в ознайомленні дітей з народною творчістю. Поряд з піснею гостинно відкриває двері у світ прадавньої мудрості і казка. В ній втілені основні постулати народної моралі: про совість, добро, честь, справедливість. Поняття про Добро та Зло мають порівнюватись в маленьких душах з реальним життям.

Неоцінним духовним скарбом є і загадки. Дитина пізнає світ з його об'єктами та явищами, порівнюючи їх, а загадка – це завжди несподіване порівняння. Від загадок можна перейти до прислів'їв, приказок, прикмет. За їх допомогою підкреслюємо мудрість та спостережливість народу. Опановуючи



національні традиції рідного народу, цю образну материнську мову в сукупності з народною етикою, фольклором, тобто отримуючи цілісне естетичне виховання, дитина пізніше глибоко зрозуміє, відчує і шануватиме духовну, мистецьку красу іншого народу

Формування вищих моральних якостей проходить ефективніше, якщо встановлено тісний зв'язок з сім'єю. Позиція батьків – основа сімейного виховання дитини. З малих років дитина може відчувати причетність до життя свого народу, відчувати себе сином не лише своїх батьків, а й усієї країни. Це почуття повинно виникнути ще до того, як дитина усвідомить поняття «батьківщина», «держава», «суспільство». Саме батьки на яскравих прикладах життя, своєї праці, відношення до держави, до дітей демонструють дитині, що на неї покладають надії не тільки рідні, але і все суспільство, країна. На цій основі поступово складається зміцніле усвідомлення зустрічної відповідальності перед народом, чекає від майбутнього громадянина доброти, чесності, працелюбства.

Дошкільнику цікаво побувати в музеї, на виставці. Таке відвідування повинно стати для нього святом, подією. В краєзнавчому музеї для відвідування потрібно вибрати один розділ. Розмова з дитиною не повинна бути нав'язливою, а має набирати форми роздумів, спільного обговорення. Така рівноправність у висловленні думок і почуттів необхідна для розвитку в дитини самостійної мислительної діяльності та особистого ставлення до подій і фактів. Після екскурсії доцільно згадати найцікавіше, прочитати дітям казку, близьку до теми, запропонувати їм намалювати малюнок «Що ми бачили в музеї». Батькам можна порадити і такі форми прилучення дітей до суспільного життя, як прогулянки і екскурсії з метою знайомства з історичними місцями, пам'ятниками тощо.

Особливої уваги в роботі з батьками потребує тема «Рідна природа». Багато сімей проводять свій вільний час на природі. Дитина звичайно включається в природне середовище: в сім'ї чуттєве сприйняття природних явищ здійснюється в основному індивідуально, що забезпечує важливу емоційність пізнання. В більшості сімей є реальні можливості для організації роботи по захисту природи.

Отже, головне завдання дитячого садка – сформувати в батьків усвідомлену



необхідність цілеспрямованої роботи, тісного взаємозв'язку, взаємної відповідальності дошкільного закладу і сім'ї з урахуванням їх специфічних особливостей.